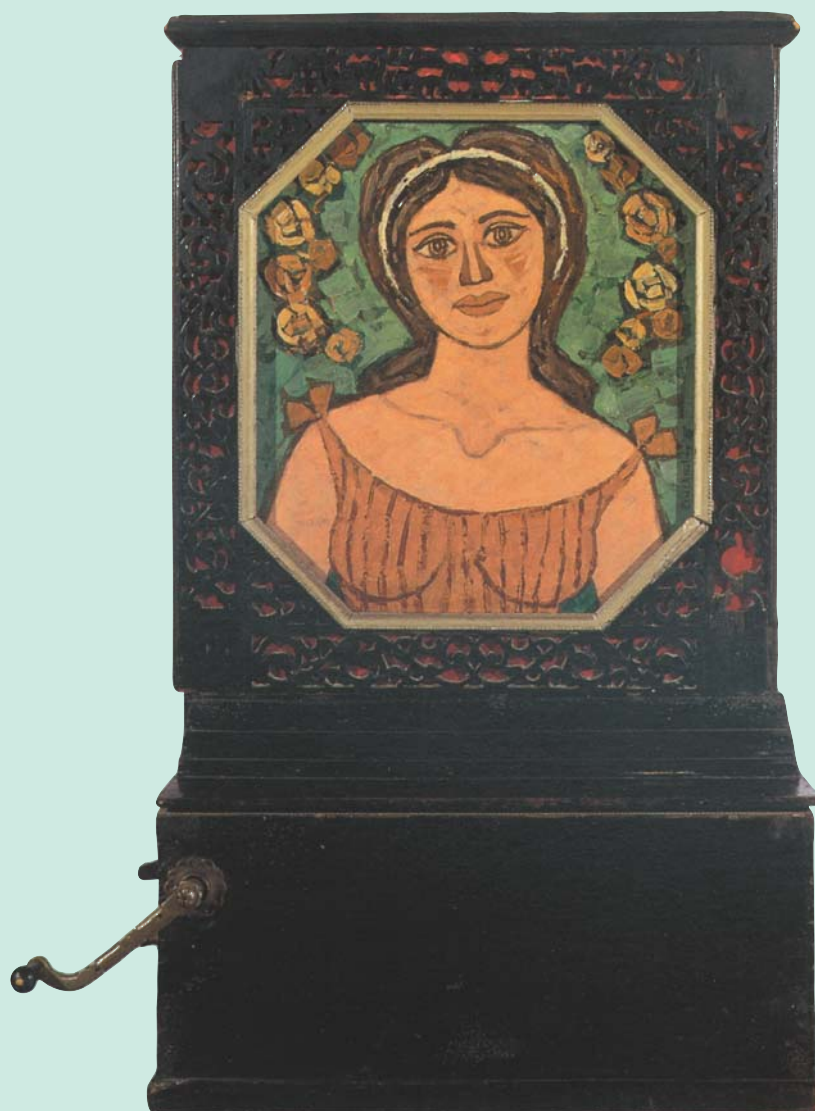

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ

Γιώργος Σικελιώτης, *Λατέρνα ζωγραφισμένη*

ΣΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ ΠΟΥ ΑΚΟΛΟΥΘΕΙ συγκεντρώνονται κείμενα τα οποία επιχειρούν να καταγράψουν τις ποικίλες όψεις του λαϊκού πολιτισμού, τόσο μέσα από απανθίσματα αυθεντικού και γνήσιου λαϊκού λόγου (λαϊκό θέατρο / θέατρο σκιών, δημοτικά τραγούδια) όσο και μέσα από έργα γνωστών συγγραφέων που αποτυπώνουν τη λαϊκή νοοτροπία και συμπεριφορά. Στα κείμενα αυτά μπορεί να βρει κανείς χαρακτηριστικούς λαϊκούς τύπους, ποικίλα λαϊκά έθιμα, λαϊκές παραδόσεις, παγιωμένες λαϊκές αντιλήψεις και προλήψεις κ.ά. Είναι γνωστό ότι ένα μέρος της λαϊκής παράδοσης χάνεται και ένα άλλο κατορθώνει να επιβιώνει μέσα στο χρόνο. Με αυτό το δεδομένο, στα κείμενα που ακολουθούν καθρεφτίζονται όψεις της λαϊκής ζωής που σιγά σιγά σβήνουν ή έχουν ήδη χαθεί, αλλά και ισχυρές συνήθειες του λαού και αντιλήψεις που εξακολουθούν να υπάρχουν ακόμα και σήμερα.

Λαϊκό παραμύθι

Το πιο γλυκό ψωμί

Το παραμύθι που ακολουθεί είναι κεφαλονίτικη παραλλαγή μιας παλαιάς λαϊκής αφήγησης. Ανήκει στον ευρύ τύπο των διηγηματικών ή κοσμικών παραμυθιών, τα οποία αναφέρονται στις περιπέτειες των ανθρώπων χωρίς να χρησιμοποιούν υπερφυσικά στοιχεία. Ειδικότερα, το συγκεκριμένο παραμύθι κατατάσσεται στην κατηγορία των διδακτικών παραμυθιών που, όπως παρατηρεί ο Δ. Λουκάτος, «έχουν πάντα μέσα τους μια διάθεση για διδασκαλία».

Κάποτε ήταν ένας πλούσιος βασιλιάς, πολύ πλούσιος, που ό,τι επιθυμούσε η καρδιά του το 'χε. Όλα τα είχε, και τον έλεγαν ευτυχισμένο, ώσπου έπαθε μια παράξενη ανορεξιά και δεν είχε όρεξη να βάλει τίποτα στο στόμα του. Σιγά σιγά αδυνάτιζε, κι άρχισε να γίνεται γκρινιαρής και παράξενος. Πολλοί γιατροί επήγαιναν και τον έβλεπαν, μα τα γιατρικά τους τίποτα δεν μπορούσαν να του κάμουν. Η ανορεξιά του βασιλιά όλο και κρατούσε, κι εκείνος έρεβε♦ μέρα με την ημέρα. Τίποτα δε λιμπιζόταν♦ να φάει· ούτε «του πουλιού το γάλα», που λέει ο λόγος.

Οπού κάποια μέρα, έτυχε να περνάει από το παλάτι του ένας ασπρομάλλης γέροντας φτωχός, που ήτανε όμως σοφός κι ήξερε από γιατρικά. Του είπανε λοιπόν για το βασιλιά, κι ανέβηκε να τον δει. «Μήπως κουράζεσαι, βασιλιά μου;», τον ρώτησε. «Τι λες, γιατρέ μου», του λέει ο βασιλιάς. «Όλη μέρα ξαπλωμένος απάνου στο θρόνο μου, ούτε το μικρό μου δαχτυλάκι δεν κουνώ». «Μήπως έχεις έγνοιες και σκοτούρες για το λαό σου;» «Όχι, κάθε άλλο. Εγώ ζω ξέγνοιαστος, και καρφάκι δε μου καίεται για κανέναν!» «Μήπως επιθύμησες ποτέ σου κάτι και δεν μπόρεσες να το 'χεις;» «Ούτε κι αυτό! Βασιλιάς είμαι, κι ό,τι γυρέψω, το βλέπω μπροστά μου!...».

Σκέφτηκε, σκέφτηκε λίγο ο γέροντας, ύστερα γυρίζει και λέει του βασιλιά: «Άκουσε, βασιλιά μου: Καθώς βλέπω, δεν έχεις τίποτα σοβαρό. Εκείνο που φταίει και δεν έχεις όρεξη να τρως, είναι το ψωμί που σου δίνουν στο παλάτι! Να διατάξεις να σου φέρουν να φας το πιο γλυκό ψωμί του κόσμου. Αν μπορέσεις να το 'χεις αυτό, τότε θα γιατρευτείς!».

Από την ίδια μέρα ο βασιλιάς έδωσε διαταγή στους φουρναραίους του παλατιού να ζυμώσουν και να του ψήσουν «το πιο γλυκό ψωμί του κόσμου!». Έπεσαν με τα μούτρα στη δουλειά οι ψωμάδες σ' όλο το βασίλειο, ποιος θα κάμει στο βασιλιά το

♦ έρεβε (ρέβω): αδυνάτιζε ♦ λιμπιζόταν: λαχταρούσε

πιο γλυκό ψωμί! Ζύμωσαν με ζάχαρη κι ανθόγαλα κάθε λογής ψωμιά και του τα 'φερναν στο παλάτι να τα δοκιμάσει. Μα κανένα απ' όλα εκείνα τα ψωμιά δεν άνοιγε την όρεξη στο βασιλιά. Ούτε κι ήθελε να τα φάει. Το 'να του μύριζε, τ' άλλο του βρομούσε. Όσοι μια μέρα, έξω φρενών ο βασιλιάς, έστειλε ανθρώπους του να πάνε να βρουν το γέροντα και να τον ξαναφέρουνε μπροστά του. Έτσι λοιπόν κι έγινε.

«Θα σε κρεμάσω, που με ξεγέλασες!», του φώναξε ο βασιλιάς μόλις τον είδε. «Γιατί, βασιλιά μου;», τον ρώτησε ο γέροντας. «Γιατί το γλυκό ψωμί, που είπες να μου φτιάξουνε να φάω, δε μου έκαμε τίποτα!» «Μπα;», έκαμε ο γέροντας. «Φαίνεται πως το ψωμί που σου ζύμωσαν, δεν ήταν τόσο γλυκό όσο έπρεπε!» Ο βασιλιάς ήταν πάλι έτοιμος ν' αγριέψει, μα είδε το γέρο που κάτι συλλογιζότανε, και περίμενε.

«Άκουσε, βασιλιά μου», του λέει ο γέροντας ύστερ' από λίγο. «Αν θέλεις να δοκιμάσεις στ' αληθινά το ψωμί που θα σε γιατρέψει, πρέπει να 'ρθεις μαζί μου για τρεις μέρες μονάχα και να κάνεις ό,τι σου λέω. Αν δε γίνεις καλά, είσαι ελεύθερος να μου πάρεις το κεφάλι!»

Κι ο βασιλιάς, παιδί μου, θέλοντας και μη, δέχτηκε να πάει μαζί με τον παράξενο γέροντα, εκεί που του 'λεγε. Φόρεσε κι αυτός φτωχικά ρούχα, ποδέθηκε παλιοπάπουτσα, πήρε κι ένα μπαστούνι στα χέρια του κι έφυγε κρυφά από το παλάτι, μακριά, κι επήγανε στον κάμπο, εκεί που καθόταν ο γέροντας, σε μια καλύβα, μέσα σ' ένα χωράφι σπαρμένο.

Ξημερώνοντας, έδωκε ο γέροντας στο βασιλιά ένα δρεπάνι και του λέει: «Έλα να θερίσουμε!». Έπιασε ο βασιλιάς και θέριζε μες στο λιοπύρι **♦ ολάκερη ♦** μέρα. Έκαμε καμιά σαρανταριά δεμάτια στάχνα. Ήρθε το βράδυ, πέσανε ξεροί να κοιμηθούνε. Ούτε φαϊ όλη μέρα, ούτε τίποτα. Έμενε, βλέπεις, κι ο γέροντας νηστικός.

Την άλλη μέρα, πρωί πρωί, ξύπνησε ο γέροντας το βασιλιά και του λέει: «Σήκω τώρα, να πάρουμε όλ' αυτά τα δεμάτια, να τα πάμε στ' αλώνι να τ' αλωνίσουμε!». Κουβάλησε στην πλάτη του ο βασιλιάς περισσότερ' **♦** από τα μισά, κι ύστερα όλη μέρα, γκαπ γκουπ, τα κοπάνιζε με το δάρτη, **♦** ώσπου κάμανε το στάρι σωρό, τ' ανεμίσανε **♦** και το βάλανε στο σακί. Κι όλη μέρα την περάσανε πάλε **♦** έτσι, νηστικοί κι οι δυο τους, μόνο λίγο νερό ήπιανε από τη στέρνα, που ήτανε κοντά στην καλύβα. Πέσανε πάλι κουρασμένοι το βράδυ και κοιμηθήκανε.

Την τρίτη μέρα, το χάραμα, ο γέροντας σήκωσε το βασιλιά: «Ξύπνα», του λέει, «τώρα να πάμε το στάρι μας στο μύλο να τ' αλέσουμε! Πάρ' το εσύ στην πλάτη σου, γιατί εγώ δεν μπορώ, και πάμε εκεί στην κορφή του βουνού, που 'ναι ο μύλος».

♦ ποδέθηκε: φόρεσε τα παπούτσια του **♦ λιοπύρι:** καύσωνας **♦ ολάκερη:** ολόκληρη **♦ περισσότερ':** περισσότερα **♦ δάρτης:** ξύλο με το οποίο χτυπούν το στάρι **♦ ανεμίσανε** [το στάρι]: διαδικασία με την οποία καθαρίζεται το στάρι από τα άχρηστα μέρη **♦ πάλε:** πάλι

Λαογραφικά

Τι να κάμει ο βασιλιάς, αφού έτσι ήτανε η συμφωνία, ✦ φορτώνεται το σακί στην πλάτη, και κουρασμένος κι ελεεινός το κουβάλησε στην κορφή. Τώρα αρχίνησε και να πεινάει, μα δεν έλεγε ακόμα τίποτα.

Αλέσανε το στάρι τους, και για να μην τα πολυλογούμε, γυρίσανε κατά το μεσημέρι στην καλύβα, πάλι ο βασιλιάς φορτωμένος τ' αλεύρι. «Έλα τώρα να ζυμώσουμε», του λέει ο γέρος. Ξεχώρισε ως δέκα λίτρες αλεύρι, το 'ριξε στη σκάφη κι έβαλε το βασιλιά να ζυμώνει. Ύστερα τον έστειλε στο λόγγο να κόψει ξύλα, κι αργά κατά το βράδυ βάλανε κι εκάψανε το φούρνο, για να ψηθούνε 3-4 καρβέλια. Ο βασιλιάς τώρα πεινούσε κι επερίμενε πότε να ψηθούν τα ψωμιά, για να φάει! Μα πιο πολύ τα λιμπιζόταν, όταν άρχισε να βγαίνει από το φούρνο η μυρωδιά τους. «Πεινάω πολύ», λέει του γέρου. «Περίμενε και θα φας!», του απάντησε κείνος.

Σε λίγο βγήκανε τα καρβέλια, αγνιστά και ροδοψημένα. Σαν πεινασμένος λύκος τότε ο βασιλιάς άρπαξε το καρβέλι, το έκοψε με τα χέρια του κι άρχισε να τρώει. Μα με την πρώτη μπουκιά που κατάπιε, το πρόσωπό του έγινε κόκκινο από χαρά και φώναξε: «Μάλιστα! Αυτό είναι το πιο γλυκό ψωμί του κόσμου! Κι όμως ούτε μια κουταλιά ζάχαρη δεν έριξα στο ζυμάρι του!». Τότε ο γέροντας χαμογέλασε και του είπε: «Βασιλιά μου, πρέπει να ξέρεις πως η ζάχαρη του ψωμιού σου ήταν ο ιδρώτας που έχυσες για να το φτιάξεις. Τώρα είσ' ελεύτερος να ξαναπάς στο παλάτι σου. Κοίτα μονάχα να δουλεύεις αποδώ κι εμπρός, και θα δεις πως η όρεξη δε θα σου λείψει».

Ο βασιλιάς ακολούθησε την ορμήνεια ✦ του γέροντα, κι όταν γύρισε στο παλάτι του, δούλευε κάθε μέρα για το λαό του, εκατέβαινε και στον κήπο του γι' άλλες δουλειές, κι από τότε γιατρεύτηκε από την ανορεξιά κι έτρωε καλά, που μακάρι να τρώαμε κι εμείς έτσι!

Νεοελληνικά λαογραφικά κείμενα, επιμέλεια Δ. Λουκάτος, Βασική Βιβλιοθήκη, Ζαχαρόπουλος

✦ **συμφωνία:** συμφωνία ✦ **ορμήνεια:** συμβουλή

Ερωτήσεις

- 1 Απαντώντας στις παρακάτω ερωτήσεις, θα έχετε αποδώσει περιληπτικά το περιεχόμενο του παραμυθιού:
 - α. Ποιο πρόβλημα έχει ο ήρωας;
 - β. Ποιες λύσεις δοκιμάζει αρχικά;
 - γ. Ποιος έρχεται ως βοηθός του και τι τον συμβουλεύει;
 - δ. Ακολουθεί τη συμβουλή-δοκιμασία και πώς;
 - ε. Ποιο αποτέλεσμα είχε η δοκιμασία για τον ήρωα ως προς το αρχικό του πρόβλημα;
- 2 Ένα γνώρισμα της λαϊκής αφήγησης είναι ότι γίνεται μπροστά σε ακροατήριο το οποίο ο λαϊκός αφηγητής φροντίζει να συγκινήσει, να διδάξει και να ψυχαγωγήσει. Βρείτε μέσα στο παραμύθι σημεία που να επαληθεύουν αυτή την παρατήρηση.
- 3 Περιγράψτε τους δύο ανθρώπινους χαρακτήρες του παραμυθιού, το βασιλιά και το γέροντα. Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές εντοπίζετε;

Διαθεματικές εργασίες

- 1 Με αφορμή το παραμύθι, ερευνήστε τα στάδια από τα οποία περνάει το ψωμί μέχρι να φτάσει στο τραπέζι μας. Αν ζείτε σε αγροτική περιοχή, επισκεφθείτε χώρους όπου καλλιεργείται, συγκεντρώνεται και αλέθεται το στάρι. Αν μένετε σε πόλη, ρωτήστε σε φούρνους να πληροφορηθείτε πώς ζυμώνεται και ψήνεται το ψωμί. Τέλος, οργανώστε σχολική εκδήλωση αφιερωμένη σε αυτό το βασικό είδος της ελληνικής διατροφής και παρουσιάστε το υλικό που θα έχετε συγκεντρώσει.
- 2 Ένα από τα πιο συνηθισμένα μοτίβα (θέματα) των λαϊκών παραμυθιών είναι οι δοκιμασίες που περνά ο ήρωας μέχρι την ικανοποίηση ή τη δικαίωσή του. Ανάλογους άθλους επιχειρούν και οι ήρωες της μυθολογίας μας, όπως ο Ηρακλής, ο Ιάσων κ.ά. Βρείτε και παρουσιάστε στην τάξη σας ανάλογους μύθους.

Βάλιας Σεμερτζίδης, *Το όργωμα*

Αντώνης Μόλλας

Η πείνα του Καραγκιόζη

Το κείμενο που ακολουθεί είναι η αρχή από το έργο του παλαιού και γνωστού καραγκιοζοπαίκτη Αντώνη Μόλλα. Το χάνι του Μπαρμπαγιώργου, που τυπώθηκε σε φυλλάδιο το 1925. Στο έργο αυτό ο Καραγκιόζης και ο Χατζηαβάτης πείθουν τον Μπαρμπαγιώργο να βάλει χρήματα για να μετατρέψουν ένα παλιό χάνι σε εξοχικό κέντρο. Οι δύο πρώτοι μαζί με το γιο του Καραγκιόζη, τον Κολλητήρη, προσφέρονται να είναι το προσωπικό του μαγαζιού. Η επιχείρηση όμως δε μακροημερεύει, γιατί ο Καραγκιόζης και ο Κολλητήρης ως σερβιτόροι τα κάνουν θάλασσα, και τελικά το μόνο που καταφέρνουν είναι να ξυλοκοπηθούν, μαζί με το Χατζηαβάτη, από τον Μπαρμπαγιώργο.

Πράξη πρώτη

(Η σκηνή παριστά ♦ δεξιά το σαράι και αριστερά το καραγκιοζόσπιτο.
Ο Καραγκιόζης και ο Χατζηαβάτης ίστανται ♦ εις το μέσον της σκηνής και συζητούν.)

Σ κ η ν ή Α'

Καραγκιόζης, Χατζηαβάτης

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Φτώχεια, Χατζατζάρη μου, φτώχεια καταραμένη.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Κι εγώ, Καραγκιόζη μου, έχω δέκα μέρες να σταυρώσω δεκάρα στην τσέπη μου. Εσύ όμως δεν πρέπει να παραπονείσαι και τόσο, γιατί έχεις το θείο σου, τον Μπαρμπαγιώργο, που έχει τόση περιουσία, και, δεν αμφιβάλω, θα σε μπαλώνει. ♦

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Το γρουσουζή, μωρέ, μη μου τον μελετάς, Χατζατζάρη. Μόλις με δει, νομίζει πως βλέπει το χάρο του. Δεν προκάνω ♦ να του πω καλημέρα και με βάνει στο κυνήγι. Μου λέει: «Φεύγα γιατί θα μολήσω τα σκυλιά να σε φάνε».

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Τόσο κακός είναι;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Αφού προχθές, Χατζατζάρη, είχα πάει στη στάνη, και είχα μια πείνα, και λογάριασε με τέτοια πείνα να πάω τόσο δρόμο, Χατζατζάρη, και στο δρόμο που πήγαινα βρίσκω ένα σύκο σε μια σκυιά και καθώς το 'φαγα και πήγε στην κοιλιά μου ακούω έναν εσωτερικόν καβγά, ένα κακό...

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Και πού έγινε αυτός ο καβγάς, Καραγκιόζη μου;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Στην κοιλιακήν μου χώρα. Ήλθον τα άντερά μου εις έριδας ♦ συναμεταξύ των, ποιο θα πρωταρπάξει το σύκο.

♦ παριστά: παριστάνει ♦ ίστανται: στέκονται ♦ θα σε μπαλώνει: θα σε βοηθάει ♦ προκάνω: προλαβαίνω ♦ ήλθον εις έριδας: τοακώθηκαν

Η πείνα του Καραγκιόζη Αντώνης Μόλλας

ΧΑΤΖΗΒΑΘΗΣ – (Γελών♦) Να σε πάρει η ευχή, Καραγκιόζη μου, φαντάζομαι με αυτή την πείνα σαν πήγες απάνω τι θα 'φαγες.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Στάσου, Χατζατζάρη, και θ' ακούσεις τι έπαθα. Μόλις πήγα, με είδε η θεια-Γιωργούλα και με λυπήθηκε, που είχα αλληθωρίσει από την πείνα, και μου γιόμισε μια τσανάκα♦ στιφάδο, που μοσχοβόλαγε, Χατζατζάρη μου.

ΧΑΤΖΗΒΑΘΗΣ – Μη μου το λες, Καραγκιόζη μου, γιατί μ' έπιασε λιγούρα φαντάζομαι πώς θα ρίχτηκες στην τσανάκα...

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Μόλις λοιπόν κάθισα κι έκοψα κάτι κομμάτες ψωμί μέσα, γιατί μου 'χε φέρει ένα καρβέλι σπιτίσιο μπροστά μου, και μόλις ετοιμαζόμουνα να πάρω την πρώτη μπουκιά, και είχα βουτήξει με το πιρούνι ένα κομμάτι κρέας πενήντα δράμια και ένα κομμάτι ψωμί, ακούω ένα «γκαπ» στο σβέρκο μου, αφού η μούρη μου πήγε μέσα στην τσανάκα. Ενόμιζα πως έπεσε ένα βαρελάκι που είχαν κρεμάσει στο ταβάνι. Γυρίζω να ιδώ και τι να ιδώ, Χατζατζάρη μου· τον Μπαρμπαγιώργο να ξανασηκώνει την γκλίτσα και να με σημαδεύει. Τι να κάμω αυτή την στιγμήν, Χατζατζάρη; Εοκέφθηκα να κατεβάσω το τροπάριο της ψευτιάς κάτω να τον καταφέρω να με αφήσει τουλάχιστον να φάω και άρχισα τις μαλαγανιές.♦ Αλλά πού; Όσο να γλιτώσει♦ η μια γκλιτσιά, μου 'ρχότανε η άλλη.

ΧΑΤΖΗΒΑΘΗΣ – Γιατί, Καραγκιόζη μου, σ' έδειρε ο κακούργος κατ' αυτό τον τρόπο;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Τον γκρέμισε ο γάιδαρος στο δρόμο, και μόλις είδε εμένα, ενόμιζε πως εγώ έφερα τη γρουσουζιά και τον έριξε ο γάιδαρος. Τι να κάμω, Χατζατζάρη μου; Παρατάω το φαί και πηδάω από το παράθυρο να γλιτώσω. Είχα την πείνα, έφαγα και το ξύλο ή που με είδαν τα σκυλιά που έτρεχα και με βάλαν στο κυνήγι και με κάμανε και έφθασα για δέκα λεπτά στη χώρα σαν μοτοσικλέτα.

ΧΑΤΖΗΒΑΘΗΣ – Αμ, Καραγκιόζη μου, δεν του τα 'χεις κάνει και λίγα του θείου σου. Λίγα μασκαραλίκια του 'χεις κάνει του φουκαρά;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Και ξέρεις γιατί πήγα, Χατζατζάρη; Πήγα να του υποδείξω το χάνι εκείνο που είναι κοντά στο μεγάλο δρόμο, που είναι κλειστό, να τον κατάφερνα να βάλει τίποτα παράδες, να το ανοίξουμε, να γλιτώσω κι εγώ ο φουκαράς. Εγώ τα καταφέρνω λιγάκι στη μαγειρική, επίσης κι ο μπάρμπας μου.

ΧΑΤΖΗΒΑΘΗΣ – Αλήθεια, Καραγκιόζη, και το 'χουν παραμελήσει αυτό το μέρος και έχει και τόσο ωραίο νερό το πηγάδι. Κι εκείνα τα ωραία δένδρα κοντεύουν να ξεραθούν απεριποίητα. Θα κάνατε χρυσές δουλειές, που περνούν τόσοι ξένοι αποκει καθημερινώς. Αυτό δεν είναι χάνι, Καραγκιόζη μου, αυτό μπο-

Μάνθος Αθηναίος, Ο Καραγκιόζης

♦ γελών: γελώντας ♦ τσανάκα: βαθύ πήλινο πιάτο ♦ μαλαγανιές: καλοπιάσματα ♦ να γλιτώσει: να τελειώσει

Λαογραφικά

ρεί να γίνει ένα εξοχικόν κέντρον πρώτης τάξεως. Τι λες, Καραγκιόζη, πάμε μαζί να τον καταφέρω εγώ τον Μπαρμπαγιώργο;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Τι λες, Χατζατζάρη; Τι θέλεις, να με γραπώσει και να με παραγουλήσει στο ξύλο;✦

ΧΑΤΖΗΒΑΤΗΣ – Αστειεύεσαι που θα τον αφήσω εγώ να σε δειρεί; Ξέρεις, σε μένα έχει κάποιαν υπόληψιν ο Μπαρμπαγιώργος.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Άμα σε δει μαζί μου, θα χάσει πάσαν υπόληψιν και για σένα και φόβος υπάρχει να μην τις φας κι εσύ.

ΧΑΤΖΗΒΑΤΗΣ – Πάμε μαζί και μη φοβάσαι, Καραγκιόζη. Εμπρός, καρδιά, Καραγκιόζη!

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Εμπρός, καρδιά, Χατζατζάρη μου, αλλά ποδάρια πίσω.

ΧΑΤΖΗΒΑΤΗΣ – Καραγκιόζη, έχεις το λόγο μου, θα προτιμήσω να φάω εγώ ξύλο, όχι εσύ. Άμα σου δώσει μία σφαλιάρα ο Μπαρμπαγιώργος, θα έχεις το δικαίωμα να μου δώσεις εκατό εμένα.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Άιντε, Χατζατζάρη, κι αν με δειρεί ο Μπαρμπαγιώργος, αν δε σε ταράξω στο ξύλο να μη με πουν Καραγκιόζη. Αν δε σε κάνω να σε πιάσει παραμιλητό.

(Αναχωρούν)

Σ κ η ν ή Β'

(Η σκηνή εις το καφενεϊόν)

Μπαρμπαγιώργος, Χατζηαβάτης, Καραγκιόζη

ΧΑΤΖΗΒΑΤΗΣ – (Πλησιάζων) Εδώ είσαι, Μπαρμπαγιώργο;

ΜΠΑΡΜΠΑΓΙΩΡΓΟΣ – Ναι, ωρέ Χατζαβιάτο, εδωνάς κάθουμ' όσο ν' ανοίξουν τα μαγαζά. Θέλω να ψουνίσω πετσόμ'τα✦ για τα τσαρούχια μου. Ωρέ ο Καραγκιόζ' είν' κειος✦ που ν' μαζί σου;

ΧΑΤΖΗΒΑΤΗΣ – Ναι, Μπαρμπαγιώργο.

ΜΠΑΡΜΠΑΓΙΩΡΓΟΣ – Αμ' τι το θέλ'ς το έρμου μαζί σου; Δεν ντρέπεσαι, συ νοικοκύρης άνθρωπος, να σέρνεις μαζί σου κειον το λωμποδύτ';

ΧΑΤΖΗΒΑΤΗΣ – Δεν έχεις δίκιο, Μπαρμπαγιώργο, ο Καραγκιόζης δεν είναι όπως τον λες. Μπορεί να είναι φτωχός, αλλά είναι τίμιος.

ΜΠΑΡΜΠΑΓΙΩΡΓΟΣ – (Γελών) Α! ωρέ σκουφιολόι,✦ μωρέ πώς τα φέρν'ς γυροβουλιά. Μωρέ δεν πας κατά καπνού, συ και κειος, που θα μου πεις πως είν' τίμιος. Όσο τίμνια είν' κι η αλ'πού.

ΧΑΤΖΗΒΑΤΗΣ – Άκουσε, Μπαρμπαγιώργο. Εάν είναι σε αυτήν την κατάσταση

Λευτέρης Κελαρινόπουλος,
Ο Χατζηαβάτης

✦ **να με παραγουλήσει στο ξύλο:** να με χτυπήσει σαν χταπόδι ✦ **πετσόμ'τα** (πετσώματα): δέρματα ✦ **κειος:** εκείνος
✦ **σκουφιολόι:** αποκαλείται έτσι ο Χατζηαβάτης, επειδή φοράει πάντοτε σκούφο

Η πείνα του Καραγκιόζη Αντώνης Μόλλας

ο Καραγκιόζης, είναι, διότι είναι άτυχος. Επειδή ό,τι εργασίαν και αν επεχείρησε να κάμει είχε αποτυχίαν. Και ξέρεις· όταν σκοντάψει κανείς, του λένε και τύφλα.

ΜΠΑΡΜΠΑΓΙΩΡΓΟΣ – Ωρέ, π'δί μ', δεν είν' μονάχα κειο, αλλ' είν' και γρουσούζ'κο. Άμα θανά' ρθ' στην κ'λύβα, θα πάθου κακό.

ΧΑΤΖΗΒΑΤΗΣ – Αυτά είναι προλήψεις, Μπαρμπαγιώργο. Τον καημένον· είναι ανιψιός σου και οφείλεις να του δώσεις καμιά εργασία να ζήσει. Έχει και το παιδί του να το σπουδάσει, να μη μείνει στραβό σαν κι αυτόν.

ΜΠΑΡΜΠΑΓΙΩΡΓΟΣ – Να το σπουδάξ', ωρέ, να μάθ' να κλέβ' ωγροπαϊκά. ✦ Αμ' τι λες, ωρέ Χατζαβιάτο; Εγώ λέω να του ρίξω, ωρέ, μια φόλα να πάει σα σκύλος.

ΧΑΤΖΗΒΑΤΗΣ – (Γελών) Α, Μπαρμπαγιώργο, εσύ δεν είσαι τόσο κακός να κάνεις τέτοια πράγματα. Τώρα, ας αφήσουμε τ' αστεία και ας ομιλήσουμε σοβαρά. Εγώ ερχόμουν να σ' έβρω για να μιλήσουμε για κάποια σοβαρά δουλειά. Στάσου να φωνάξω και τον Καραγκιόζη.

ΜΠΑΡΜΠΑΓΙΩΡΓΟΣ – Κράχ' το να 'ρθ' δω, ωρέ Χατζαβιάτο. Ας πάει κατά καπνού το έρμου, π'δί ✦ τ'ς αδερφής μ' είν' και το λυπάμ'.

ΧΑΤΖΗΒΑΤΗΣ – (Φωνάζει) Καραγκιόζη! Καραγκιόζη, έλα εδώ.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – (Όστις ✦ από μακρόθεν παρακολουθούσε το Χατζηαβάτη και τον Μπαρμπαγιώργον.) Έρχομαι, Χατζατζάρη. (Ιδία ✦) Το μαλαγάνα, πώς τα κατάφερε και τον τουμπάρησε τον Μπαρμπαγιώργο. Το αποφώλιον της κατεργαριάς ✦ άμα αρχίσει το πίτσι, πίτσι, πίτσι, δεν του γλιτώνεις. Είναι σαν τον γκραβαρίτικο ✦ ζητιάνο, που ενώ τον διώχνεις και τον βρίζεις, εκείνος σου κολλάει τοιμπούρι. Την πεντάρα θα σ' την πάρει. (Πλησιάζει)

ΜΠΑΡΜΠΑΓΙΩΡΓΟΣ – (Γελών) Έλα σιμά, ωρέ παλιοζάγαρο. ✦

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – (Ιδία) Το γρουσούζη το Χατζατζάρη, πώς τα κατάφερε! Ο μπάρμπας μου να με βλέπει και να γελάει· αυτό είναι θαύμα. (Δυνατά) Καλημέρα, μπαρμπούλη μου. (Κύπτει και φιλεί το χέρι του Μπαρμπαγιώργου.) Να φιλήσω το ευλογημένο σου χεράκι, μπαρμπούλη μου. (Ιδία) Που βαράει τες καλές γροθιές.

ΜΠΑΡΜΠΑΓΙΩΡΓΟΣ – Τήρα, τήρα ✦ το ποντίκ'. Α, ωρέ έρμου, κομπλιμενταρούδια κάν'ς. Έτσ', ουρέ ζ'λάπ', να φέρεσαι στους τρανότερους σου, να δεις, ωρέ, σε π'ράζ' κ'νείς; ✦

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – (Ιδία) Αμ έτσι λέγε μου, μπαστουνόβλαχε, πως θέλεις μαλαγανιές. (Δυνατά) Εγώ, μπαρμπούλη μου, πάντοτε σε αγαπώ και σε σέβουμαι, αλλά συ άμα με ιδείς με αρχινάς στο ξύλο.

Μάνθος Αθηναίος, Ο Μπαρμπαγιώργος

Ο Καραγκιόζης, τόμ. Α', επιμέλεια Γ. Ιωάννου, Ερμής

✦ **ωγροπαϊκά**: ευρωπαϊκά ✦ **π'δί**: παιδί ✦ **όστις**: ο οποίος ✦ **ιδία** (καθαρεύουσα): προς τον εαυτό του, χαμηλόφωνα ✦ **το αποφώλιον της κατεργαριάς**: το φαινόμενο της κατεργαριάς ✦ **γκραβαρίτικο**: από τα Κράβαρα της Ναυπακτίας ✦ **παλιοζάγαρο**: παλιόσκυλο ✦ **τήρα**: κοίτα ✦ **π'ράζ' κ'νείς**: σε πειράζει κανείς

Λαογραφικά

Ερωτήσεις

- 1 Ποιο είναι το μόνιμο πρόβλημα του Καραγκιόζη και πώς προσπαθεί να το αντιμετωπίσει;
- 2 Πώς φέρεται στον Καραγκιόζη ο θεός του ο Μπαρμπαγιώργος και γιατί; Προσπαθήστε να περιγράψετε το χαρακτήρα του Μπαρμπαγιώργου.
- 3 Περιγράψτε το χαρακτήρα του Χατζηαβάτη, έτσι όπως διαγράφεται στο συγκεκριμένο κείμενο.
- 4 Εντοπίστε σημεία όπου κορυφώνεται το χιούμορ και εξηγήστε πώς επιτυγχάνεται αυτό.

Διαθεματικές εργασίες

- 1 Όσοι από τους μαθητές έχετε τη δυνατότητα, δείτε μια παράσταση Καραγκιόζη (ζωντανά ή βιντεοσκοπημένη ή σε CD-ROM) και προσπαθήστε να περιγράψετε τους χαρακτήρες του έργου, παρουσιάζοντας τα βασικότερα γνωρίσματά τους.
- 2 Με τη βοήθεια του καθηγητή των Καλλιτεχνικών κατασκευάστε φιγούρες του θεάτρου σκιών για να διακοσμήσετε την τάξη ή το δωμάτιό σας.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΜΟΛΛΑΣ

Γνωστός καραγκιοζοπαίχτης. Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1871 και πέθανε το 1949. Πρωτόπαιξε Καραγκιόζη το 1903 στον Πειραιά. Πλούτισε τον κόσμο του Καραγκιόζη με νέους τύπους (το Σαναλέμε, τον Πεπόνια, τον Καϊκαί, τον Ομορφονιό κ.ά.). Υπήρξε ο πρώτος πρόεδρος του Σωματείου Ελλήνων Καραγκιοζοπαιχτών, θέση που κράτησε για πολλά χρόνια από το 1924 κ.ε.

Δημοτικό τραγούδι

Υπνε μου κι έπαρέ μου το

Στην Κάρπαθο επιβιώνει από τα παλιά χρόνια μέχρι σήμερα το έθιμο των «Εφτά». Επτά μέρες μετά τη γέννηση του παιδιού μαζεύονται οι συγγενείς στο σπίτι του και παίρνουν μέρος στην τελετή. Βάζουν το βρέφος σε μεταξωτή κουβέρτα και κρατώντας τις τέσσερις άκρες της το κουνούν και του τραγουδούν τραγούδια (μαντινάδες) στο σκοπό του νανουρίσματος. Ένα τέτοιο τραγούδι είναι κι αυτό που ακολουθεί.

Υπνε μου κι έπαρέ μου το, υπνε νανούρισε το
 κι αν έχεις μήλα, κόψε του, κουλούρια τάισέ το
 κι αν έχεις και ροδόσταμο, να το ροδοσταμνίσεις.
 Κι αν μου το πάρεις, υπνε μου, τρεις χώρες σου χαρίζω
 τρεις χώρες και τα τρία χωριά και τρία μοναστήρια.
 Την Κάρπαθο με τα νερά, τη Ρόδο με τα πλούτη
 και την Κωσταντινούπολη με το πολύ λουάρι.
 Κοιμήσου που παράγγειλα κάτω στην Αλεξάνδρα
 για να σου φέρουν κόρη μου τσεμπέρι με τα χάντρα.
 Νάνι τη την κορούλα μου, την ακριβή μου κόρη
 που μου τη λουαριάζουσι γιατροί και δικηγόροι.
 Κοιμήσου που να κάθεται κι η μοίρα σου να υφαίνει
 και το καλό σου ριζικό να κουβαλεί να φέρνει.
 Κι αν την επάρεις, υπνε μου, πάρ' τη σε περιβόλια
 σε κυπαρίσσια σε δεντριά σε μήλα σε κυδώνια.
 Υπνε που παίρεις τα παιδιά, έλα έπαρε και τούτο,
 μικρό μικρό μου τώπαρε μεγάλο φέρε μού το.
 Κοιμήσου με την Παναγιά και με τον Αϊ-Γιάννη
 και τον Αφέντη το Χριστό κι όπου πονεί να γειάνει.
 Κοιμήσου που να κοιμηθείς στο μέλι και στο γάλα
 και να σε βάλει η μοίρα σου σ' αρχοντικά μεγάλα.

Δημήτρης Δάβης, Καρπαθιώτισσα

Γ. Μ. Γεωργίου, Καρπαθιακά, τόμ. Α'

♦ **έπαρε:** πάρε ♦ **λουάρι:** αμύθητα πλούτη ♦ **Αλεξάνδρα:** Αλεξάνδρεια ♦ **τσεμπέρι:** πλουμιστό μαντίλι για το κεφάλι ♦ **τα χάντρα** (το χάντρο): οι χάντρες, το μάλαμα ♦ **λουαριάζουσι:** λογαριάζουσε, υπολογίζουν ως μελλοντική νύφη ♦ **παίρεις:** παίρνεις ♦ **τώπαρε:** πάρε το

Λαογραφικά

Ερωτήσεις

- 1 Τι ζητά για χάρη του βρέφους από τον ύπνο ο/η τραγουδιστής/-στρια και τι τάξει ο ίδιος να του δώσει ως ανταπόδοση;
- 2 Πώς προβάλλεται μέσα στο νανούρισμα η αξία της νεογέννητης κόρης;
- 3 Ποια προϊόντα και τρόφιμα αναφέρονται στο τραγούδι; Σε ποιες παραγωγικές δραστηριότητες των κατοίκων αντιστοιχούν;
- 4 Σε ποια σημεία του τραγουδιού συναντάμε θέματα από την αρχαία μυθολογία (π.χ. για τη μοίρα) και σε ποια από τη χριστιανική θρησκεία; Προσπαθήστε να εξηγήσετε πώς συνδυάζονται αυτά τα δύο στοιχεία.

Διαθεματικές εργασίες

- 1 Στο τραγούδι γίνεται λόγος για τέσσερις περιοχές –την Κάρπαθο, τη Ρόδο, την Κωνσταντινούπολη και την Αλεξάνδρεια–, καθεμιά από τις οποίες, όπως αναφέρεται στο κείμενο, είναι φημισμένη για κάτι (νερά, πλούτη κ.λπ.). Αφού χωριστείτε σε τέσσερις ομάδες, κάθε ομάδα να αναζητήσει πληροφορίες και άλλου είδους υλικό (π.χ. φωτογραφίες) για να επιβεβαιώσει ή όχι τη φήμη κάθε περιοχής. Τα βιβλία της Ιστορίας, της Γεωγραφίας και της Οικιακής Οικονομίας θα σας φανούν χρήσιμα.
- 2 Βρείτε έθιμα της γέννησης και από άλλες περιοχές της Ελλάδας και παρουσιάστε τα στην τάξη με ανάλογη μουσική επένδυση. Μπορείτε επίσης να βρείτε και τραγούδια-νανουρίσματα σύγχρονων συνθετών (π.χ. το νανούρισμα από το *Ματωμένο γάμο* του Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα μελοποιημένο από το Μάνο Χατζιδάκι).

Φώτης Κόντογλου, *Η οικογένεια του ζωγράφου*

Μαρία Ιορδανίδου

Τα φαντάσματα

Το κείμενο αυτό αποτελεί ένα μικρό αυτοτελές επεισόδιο από το βιβλίο της Μαρίας Ιορδανίδου Η αυλή μας. Η συγγραφέας με λεπτό χιούμορ παρουσιάζει τις αντιφάσεις της ανθρώπινης ψυχής και ταυτόχρονα την ευρηματικότητα του ανθρώπου στη συνάντηση ή και στη σύγκρουσή του με τα μυστήρια της φύσης, και κυρίως με το υπερφυσικό στοιχείο.

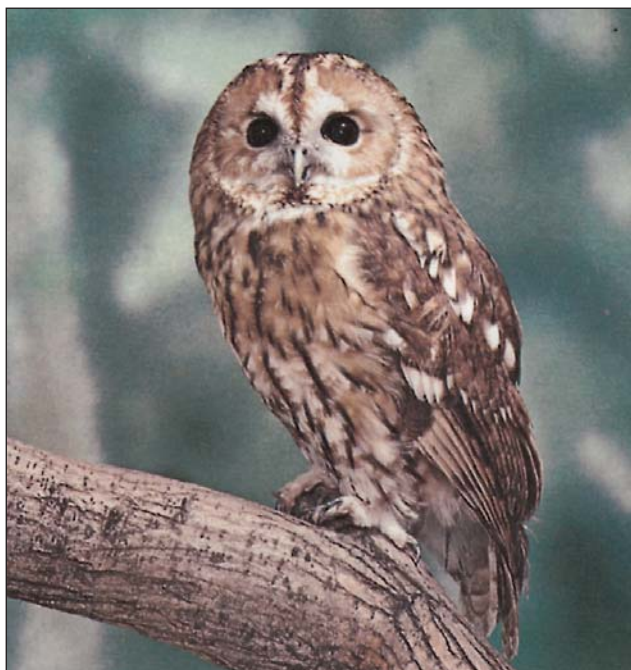
Όταν σπάσεις, λέει, καθρέφτη, περίμενε επτά χρόνια γρουσουζιάς. Τι πρέπει να κάνεις για να φέρεις επτά χρόνια χαράς και ευδαιμονίας; Να σας το πω εγώ. Ν' ανοίξεις νηπιαγωγείο στην αυλή σου.

Κοντεύει χρόνος που εγκαινιάσαμε το νηπιαγωγείο στην αυλή μας και από κείνη την ημέρα άλλος αέρας, θαρρείς, φύσηξε μέσα στην αυλή μας. Έπαψαν τα κλάματα των παιδιών, η νευρικότητα των μανάδων. Σηκώνονται τα πουλάκια μου το πρωί και τρέχουν χαρούμενα στο σχολειό τους. Πηγαίνουν ν' ανταμώσουν την Αννούλα, που τα περιμένει με ανοιχτή αγκαλιά. Εγώ από τώρα άρχισα να σκέφτομαι τι πρέπει να κάνω όταν τελειώσουν αυτά τα ευτυχημένα επτά χρόνια, για να παρατείνω την ευτυχία μας.

Τώρα θα μου πεις, γιατί επτά χρόνια; Μα επτά ήταν τα χρόνια με τις ισχνές♦ και τις παχιές αγελάδες στο όνειρο του Φαραώ. Επτά ήταν τα χρόνια της πείνας και της αφθονίας που ακολούθησαν. Αυτοί οι σημαδιακοί αριθμοί δεν είναι τυχαίοι. Εγώ τώρα πάω να τα πιστέψω όλα. Άρχισα να πιστεύω και στις υπερφυσικές δυνάμεις και στα στοιχειά και να τα κάνω χάζι.

Θυμάμαι τι πάθαμε μια μέρα με το στοιχειό του νεκροταφείου έξω από το Άργος. Τι ήτανε εκείνο το κακό!

Είχαμε πάει εκδρομή με την «Περιηγητική»♦ στην Πελοπόννησο. Ο Γιάννης, η Νέλλη και εγώ. Ήταν καλοκαίρι, ζέστη φοβερή. Φτάσαμε αργά στο Άργος, και, κουρασμένοι όλοι όπως ήμασταν, μετά το φαγητό πέσαμε να κοιμηθούμε. Πού να μας πιάσει όμως ύπνος. Η κάμαρα του ξενοδοχείου έβραζε. Ξανανυθήκαμε και

♦ ισχνές: αδύνατες ♦ «Περιηγητική»: εκδρομικός σύλλογος

Λαογραφικά

βγήκαμε έξω. Πήραμε τη δημοσιά, ✧ και χωρίς να το καταλάβουμε βγήκαμε έξω από την πόλη, στον κάμπο. Συνεχίσαμε να περπατάμε στο χωματόδρομο ανάμεσα από τα ποτισμένα μπουστάνια που ανάδιναν δροσιά μαζί με όλες τις μυρωδιές της βρεμένης γης και των όσων φύτρωναν εκεί πάνω. Το μόνο που ακούονταν ήταν τα τρι τρι των γρύλων και πού και πού γαβγίσματα σκύλων σαν προσπερνούσαμε κανένα κοιμισμένο χωριουδάκι. Πόση ώρα περπατούσαμε δεν ξέρω, μα κάποια στιγμή σταμάτησαν και οι γρύλοι, σταμάτησαν και τα σκυλιά, ακόμα και το ελάχιστο θρόισμα που έκανε το μικρό αεράκι ανάμεσα στις καλαμποκιές κι αυτό σταμάτησε.

Σάββας Χαρατσιδής,
Δύο γυναικείες μορφές

Το φεγγάρι έφεξε πιο δυνατά, και παρουσιάστηκε μπροστά μας, πνιγμένο μέσα στα κυπαρίσσια, ένα νεκροταφείακι. Οι άσπροι του τάφοι φέγγανε, τα κυπαρίσσια κατάμαυρα. Και ξαφνικά, μέσα στην ησυχία, ακούστηκε μια βαριά ανάσα. Εισπνοή... εκπνοή... και πάλι εισπνοή... εκπνοή... βαριά βαριά και σχεδόν σφυριχτά.

Δε μίλησα, δε λάλησα, δεν είπα κουβέντα. Κουβέντα δεν είπαν ούτε τα παιδιά. Προχωρήσαμε λίγο ακόμα και μετά κάναμε μεταβολή και πήραμε το δρόμο του γυρισμού. Μάταια τεντώνω τ' αυτιά μου να ξανακούσω την ανάσα. Τίποτα. Το νεκροταφείο στέκονταν σιωπηλό. Τι διάολο, μήπως έκανα λάθος; Μα τ' άκουσα καλά. Να ρωτήσω τα παιδιά δεν ήθελα. Ντράπηκα να δείξω πως έδωσα σημασία ή πως φοβήθηκα. Ακούσανε κι αυτά, δεν ακούσανε; Σ' όλο το δρόμο ως το Άργος με τυραννούσε η σκέψη. Πολεμούσα να λογικεντώ και να δώσω μια εξήγηση. Τι μπορούσε να ανασαίνει έτσι; Να ήταν ο φύλακας του νεκροταφείου και θέλησε να μας τρομάξει; Τι φύλακας όμως. Έχουνε αυτά τα μικρά νεκροταφεία φύλα-

κες; Μήπως κανένας οδοιπόρος είχε πέσει να κοιμηθεί εκεί, και αυτό ήτανε το ροχαλητό του; Μα μέρος ήταν πάλι αυτό για ύπνο;

Τα χρόνια πέρασαν και κάποτε αποχτήσαμε το σπιτάκι μας στο Βλυχό της Ύδρας. Αγριότοπος, σπαρμένος με πέτρα κι αγκάθι. Συντροφιά, εκτός από τους λιγοστούς και καλούς γείτονες, έχουμε την ημέρα τους γλάρους, από τη θάλασσα μεριά, και τα φιδάκια, τις σαύρες και τα γεράκια απ' το βουνό. Τη νύχτα μάς συντροφεύουν τα σκαντζοχοίρια και οι κουκουβάγιες. Πρώτη φορά στη ζωή μου είδα τόσο πολλές κουκουβάγιες σ' ένα μέρος. Αν πεις μάλιστα για τη ρεματιά που καταλήγει στο στοιχειωμένο γεφύρι του Βλυχού, εκεί τις βλέπεις να κάθονται στα βράχια έξω από τις τρύπες τους ακόμα και μέρα μεσημέρι.

– Καλέ, τι φασαρία έχουνε σήμερα οι κουκουβάγιες, λέω ένα βράδυ στους γεί-

✧ **δημοσιά:** κεντρικός δημόσιος δρόμος

τονές μας όπου είχαμε πάει για βεγγέρα. ✦ Γούτσου γούτσου, και κάτι αλλιώτικες φωνούλες και φτερουγίσματα.

– Θα ζευγαρώνουν, είπε η κυρία Μαρίκα. Έτσι κάνουν όταν είναι στην εποχή τους. Και πού να τις ακούσεις ν' ανασαίνουν. Σαν άνθρωποι κάνουν.

– Πώς κάνουν σαν ανασαίνουν;, πετάχτηκε αμέσως η Νέλλη.

Η κυρία Μαρίκα πήρε μια βαθιά ανάσα και αφού γέμισε τα πλεμόνια της αέρα, άρχισε σιγά σιγά να τον ξεφυσά.

– Αχχχχ... Χρρρρρρρρρρ..., έκανε.

Και οι δυο μείναμε με το στόμα ανοιχτό.

– Κουκουβάγιες... στο νεκροταφείο... στο Άργος, ψέλλισε η Νέλλη και μετά ξέσπασε σε γέλια.

Τότε έμαθα πως κι εκείνη είχε ακούσει τη βαριά ανάσα μέσ' από το νεκροταφείο τη νύχτα στον κάμπο του Άργους, και πως όλ' αυτά τα χρόνια δεν ήξερε πώς να το εξηγήσει. Ντράπηκε, μου είπε, να το κουβεντιάσει, μήπως και ήταν της ιδέας της.

Το μυστήριο λύθηκε, όμως εγώ απογοητεύτηκα.

M. Ιορδανίδου, *Η αυλή μας*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας

Ερωτήσεις

- 1 Ποιες προλήψεις ή λαϊκές δοξασίες αναφέρονται στο απόσπασμα; Ποια από αυτές απομυθοποιείται (= χάνει τη βαρύτητα, τη σημασία της) στο τέλος και με ποιον τρόπο;
- 2 Περιγράψτε σε ένα μικρό κείμενο έναν προληπτικό άνθρωπο που γνωρίζετε προσωπικά ή για τον οποίο σας έχουν μιλήσει άλλοι.
- 3 «Το μυστήριο λύθηκε, όμως εγώ απογοητεύτηκα»: Μπορείτε να εξηγήσετε γιατί η αφηγήτρια νιώθει απογοήτευση, ενώ θα έπρεπε να νιώθει χαρά για τη διαλεύκανση του μυστηρίου;

Διαθεματική εργασία

Αναζητήστε σε βιβλία με λαογραφικό περιεχόμενο πληροφορίες για προλήψεις που σχετίζονται με στοιχεία ή υπερφυσικά φαινόμενα, ή ζητήστε από ηλικιωμένους συγγενείς και γνωστούς σας να σας μιλήσουν για το θέμα αυτό.

✦ **βεγγέρα**: βραδινή συγκέντρωση σε σπίτι για συζήτηση και διασκέδαση

Κοσμάς Πολίτης

Τα τσερκένια

Το κείμενο που ακολουθεί είναι απόσπασμα από το μυθιστόρημα Στου Χατζηφράγκου (1963). Στο έργο αυτό περιγράφονται με νοσταλγική διάθεση η ζωή και οι περιπέτειες μιας παρέας παιδιών σε μια γειτονιά (Στου Χατζηφράγκου) της Σμύρνης στις αρχές του 20ού αιώνα. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα ένα από τα παιδιά, γέρος πρόσφυγας πια στην Αθήνα, περιγράφει το έθιμο του πετάγματος των καρταετών, που εκείνα τα χρόνια στη Σμύρνη τούς έλεγαν τσερκένια.

Θα σου μιλήσω για τα τσερκένια.

Είδες ποτέ σου πολιτεία να σηκώνεται ψηλά; Δεμένη από χιλιάδες σπάγγοι ♦ ν' ανεβαίνει στα ουράνια; Ε, λοιπόν, ούτε είδες ούτε θα μεταδείς ένα τέτοιο θάμα. Αρχινούσανε την Καθαρή Δευτέρα –ήτανε αντέτι ♦– και συνέχεια την κάθε Κυριακή και σκόλη, ♦ ώσαμε των Βαγιών. Από του Χατζηφράγκου τ' Αλάκι κι από το κάθε δώμα κι από τον κάθε ταρλά ♦ του κάθε μαχαλά της πολιτείας, αμολάρανε τσερκένια. Πήχτρα ο ουρανός. Τόσο, που δε βρισκανε θέση τα πουλιά. Για τούτο, τα χελιδόνια τα φέρνανε οι γερανοί μονάχα τη Μεγαλοβδομάδα, για να γιορτάσουνε την Πασχαλιά μαζί μας. Ολάκερη τη Μεγάλη Σαρακοστή, κάθε Κυριακή και σκόλη, η πολιτεία ταξίδευε στον ουρανό. Ανέβαινε στα ουράνια και τη βλόγαγε ο Θεός. Δε χώραγε το μυαλό σου πώς μπόραγε να μείνει κολλημένη χάμω στη γης, ύστερ' από τόσο τράβηγμα στα ύψη. Και όπως κοιτάγαμε όλο ψηλά, τα μάτια μας γεμίζανε ουρανό, ανασαίναμε ουρανό, φαρδαίνανε τα στέρνα μας και κάναμε παρέα με αγγέλοι. Ίδια αγγέλοι κι αρχαγγέλοι κορωνίζανε ♦ ψηλά. Θα μου πεις, κι εδώ, την Καθαρή Δευτέρα, βγαίνουνε κάπου εδώ γύρω κι αμολάρουνε τσερκένια. Είδες όμως ποτέ σου τούτη την πολιτεία ν' αρμενίζει στα ουράνια; Όχι. Εκεί, ούλα ήταν λογαριασμένα με νου και γνώση, το κάθε σοκάκι δεμένο με τον ουρανό. Και χρειαζότανε μεγάλη μαστοριά και τέχνη για ν' αμολάρεις το τσερκένι σου.

Ο Σταυράκης, ο Σταυράκης του Αμανατζή, θα γινότανε σπουδαίος τσερκενάς. Μα χαραμίστηκε η ζωή του. Ας είναι... Που λες, θα γινότανε σπουδαίος τσερκενάς. Παιδί ακόμα, ήτανε μάνα στις μυρωδιές. Να σου εξηγηθώ. Συμφωνούσες μ' έναν άλλον που αμολαρε τσερκένι –όλα γίνονταν με συμφωνία, τίμια, δίχως χιανετιά ♦– συμφωνούσες μαζί του να παίρνετε μυρωδιές. Δηλαδή ποιος θα ξούριζε την οριά ♦ του άλλονου. Ο Σταυράκης άφηνε σπάγγο, έφερνε το τσερκένι του πιο πέρα και λίγο πιο

♦ **σπάγγοι**: ιδιωματική αιτιατική· ο αφηγητής χρησιμοποιεί το τοπικό ιδίωμα· βλ. και παρακάτω «παρέα με αγγέλοι» ♦ **αντέτι**: έθιμο ♦ **σκόλη**: σχόλη, αργία ♦ **ταρλά** (ταρλάς): οικόπεδο ♦ **κορωνίζανε**: αιωρούσαν ♦ **χιανετιά**: μπαμπεσιά, απάτη ♦ **οριά**: ουρά

κάτω από το τσερκένι τ' αλλουνού, τράβαγε τότε σπάγγο με δυνατές χεριές, και χραπ! του ξουρίζε την οριά. Ήξερε κι άλλα κόλπα ο Σταυράκης. Και τα τσιγαροχαρτάκια της οριάς γινόντουσαν άσπρα πουλάκια, πεταρίζανε στα ουράνια, ώσπου τα 'χανες από τα μάτια σου. Το κολοβό τσερκένι αρχίναγε να παίρνει τάκλες ✦ –να, όπως γράφουνε τώρα κάποιες φορές οι εφημερίδες για τ' αεροπλάνα– και σαν ήπεφτε με το κεφάλι, δεν είχε γλιτωμό: χτύπαγε κάπου, ήσπαζε ο γιαρμάς ✦ στη μέση, και το τσερκένι σωριαζότανε ίδιο κορμί με τσακισμένη ραχοκοκαλιά. Ήτανε μάνα ο Σταυράκης.

Μα εξόν από τις μυρωδιές, ήτανε και τα παρσίματα. Μπλέκανε τα δυο τσερκένια, τράβαγες σπάγγο, τεζάρανε, ✦ κι όποιος ήσπαζε το σπάγγο τ' αλλουνού του 'παιρνε το τσερκένι. Κι αυτό με τίμια συμφωνία. Φώναζες, να τα παίρνομε; Ναι, σου αποκρινότανε ο άλλος, μα τι σπάγγο έχεις; Γιατί, αν είχες σπάγγο σιτζίμι ✦ ή διμισκί, ✦ κι ο άλλος είχε σπάγγο τσουβαλίσιο, σίγουρα τον έκοβες. Έπρεπε να 'ναι ισοπαλία, που λένε. Βέβαια, γινόντουσαν και χιανετιές καμιά φορά. Σπάνια όμως.

Τα τσερκένια δεν ήτανε σαν τα εδώ, τετράγωνα ή με πολλές γωνίες. Να σου εξηγηθώ. Φαντάσου ένα καλαμένιο τόξο –μισό τσέρκι, ✦ δηλαδή– με την κόρδα ✦ και με τη σαΐτα του. Η σαΐτα του –αυτός είναι ο γιαρμάς του τσερκενιού– ήτανε μια ξύλινη βέργα. Ο γιαρμάς, λοιπόν, περίσσευε κάτω από την κόρδα, δυο φορές πιο μακρύς παρά από την κόρδα ώσαμε τη μέση του τσερκιού. Αυτό, για την ισορροπία. Ήτανε δεμένος στην κορφή του τσερκιού, το ίδιο και καταμεσής στην κόρδα. Κάτω, η μύτη του είχε μια χαρακιά. Ένας σπάγγος ξεκίναγε από την μίαν άκρη του τσερκιού, πλάι στην κόρδα, κατέβαινε, χωνότανε στη χαρακιά ή δενότανε γύρω στη μύτη, ανέβαινε από την άλλη, και ξαναδενότανε στην άλλη άκρη του τσερκιού. Το τσερκένι, λοιπόν, ήτανε ένα τόξο, που τέλειωνε κάτω μυτερό, σε σφήνα. Αυτός ήτανε ο σκελετός. Τον ντύνανε ύστερα με χαρτί, χοντρό ή πιο λιανό, ανάλογα με το μπόι του τσερκενιού. Βέβαια, το καλό τσερκένι, ήπρεπε να 'ναι καλοζυγισμένο, να μη γέρνει ούτε από τη μια μπάντα ούτε από την άλλη. Μα, να σου πω την αμαρτία μου, εμένα μ' άρεσε να γέρνει λιγάκι από τη μια. Του κρέμαγα σκουλαρίκι από την άλλη, και σαν κορώνιζε ψηλά, καμάρωνε ίδια κοπέλα.

Το πιο φτηνό τσερκένι ήτανε ο Τούρκος: ένα μονοκόμματο κόκκινο χαρτί, με κολλημένα πάνω το μεσοφέγγαρο και τ' άστρο. Ύστερα ερχότανε ο Φραντσέζος, μπλου, ✦ άσπρο, κόκκινο, κολλημένα πλάι πλάι με τσιρίσι. ✦ Ακόμα πιο ακριβός ήτανε ο Έλληνας. Βλέπεις για την ελληνικά παντιέρα, ✦ χρειάζονται πολλές λουρίδες, άσπρες και γαλάζιες, χώρια ο σταυρός στη μια γωνιά, και ήθελε δουλειά το κόλλημα. Στο κόστος τού παράβγαινε ο Αμερικάνος, κόκκινες και άσπρες λουρίδες, και

✦ **τάκλες:** τούμπες ✦ **γιαρμάς:** η κεντρική ξύλινη βέργα του χαρταετού ✦ **τεζάρανε** (τεζάρω): τεντώνανε ✦ **σιτζίμι:** χοντρός σπάγγος ✦ **διμισκί:** χοντρός σπάγγος ✦ **τσέρκι:** μεταλλικό στεφάνι με το οποίο στερεώνουν τις κυρτές σανίδες του βαρελιού· ξύλινο ή μεταλλικό στεφάνι που το χρησιμοποιούσαν ως παιχνίδι ✦ **κόρδα:** χορδή ✦ **μπλου:** μπλε ✦ **τσιρίσι:** είδος κόλλας ✦ **παντιέρα:** σημαία

Λαογραφικά

τ' άστρα στη γωνιά. Μα πιο ακριβό απ' ούλα τα τσερκένια, πανάκριβο, ώσαμε οχταράκι, ✧ μπορεί και δέκα μεταλλίκια ✧ –σου μιλάω για τρεχούμενο μπόι, κοντά ένα μέτρο– ήτανε το μπακλαβουδωτό. Ούλο μικρά μικρά τρίγωνα και μπακλαβουδάκια, χρώματα χρώματα. Εξόν από τον κόπο για το κόλλημα, χρειαζότανε και μεγάλη τέχνη, για να 'ναι ούλα τα κομματάκια ταιριαστά στο σχέδιο και στο χρώμα. Πήγαινε και πολύ τσιρίσι... Ακριβούτσικο ήτανε κι ο ουρανός με τ' άστρα, σκούρο μαβί, με κολλημένα πάνω του, από χρυσόχαρτο, ούλα τ' άστρα και οι κομήτες τ' ουρανού. Και πού να δεις κάτι θεόρατα τσερκένια, πάνω από μπόι ανθρώπου. Αυτά, τ' αμολάρανε οι μεγάλοι, όχι με σπάγγο, με σκοινάκι. Τα κουμαντάρανε δυο δυο νομάτοι, γεροί άντροι, με χέρια ροζιασμένα στη δουλειά, γιατί το τράβηγμα του αέρα σου χαρακίαζε τα δάχτυλα. Τα μάτωνε. Αμόλαρα κι εγώ ένα τέτοιο τσερκένι μια βολά. ✧

Αυτά είχα να σου πω. Ήτανε θάμα να βλέπεις ολάκερη την πολιτεία ν' ανεβαίνει στα ουράνια. Να, για να καταλάβεις, ξέρεις το εικόνισμα, που ο άγγελος σηκώνει την ταφόπετρα, κι ο Χριστός βγαίνει από τον τάφο κι αναλήφτεται στον ουρανό, κρατώντας μια πασχαλιάτικια κόκκινη παντιέρα; Κάτι τέτοιο ήτανε.

Αυτά είχα να σου πω. Έλα, πήγαινε τώρα. Στο καλό.

Κ. Πολίτης, Στου Χατζηφράγκου, Ερμής

Ερωτήσεις

- 1 Ο αφηγητής, που βρίσκεται σε ώριμη ηλικία, περιγράφει σε κάποιο συνομιλητή του σκηνές από την παιδική του ζωή στη Σμύρνη. Ποια συναισθήματά του αποκαλύπτονται; Μπορείτε να εντοπίσετε στο κείμενο σημεία που να επιβεβαιώνουν τις παρατηρήσεις σας;
- 2 Ποια παιχνίδια έπαιζαν ο αφηγητής και η παρέα του με το πέταγμα των χαρταετών;
- 3 Το έθιμο του πετάγματος των χαρταετών διατηρείται και στην εποχή μας. Ποιες διαφορές εντοπίζετε σε σύγκριση με όσα περιγράφει ο αφηγητής;
- 4 Ο αφηγητής συνδέει το πέταγμα των «τσερκενιών» με διάφορες θρησκευτικές εικόνες. Βρείτε τα σχετικά χωρία και σχολιάστε τα.
- 5 «Εκεί, ούλα ήταν λογαριασμένα με νου και γνώση, το κάθε σοκάκι δεμένο με τον ουρανό»: Αναλύστε τη φράση αυτή. Τι θέλει να δείξει με τη μεταφορά ο αφηγητής;

Διαθεματικές εργασίες

- 1 Με τη βοήθεια του καθηγητή των Καλλιτεχνικών προσπαθήστε να κατασκευάσετε ένα χαρταετό, σύμφωνα με τις οδηγίες που υπάρχουν στην τέταρτη παράγραφο. Συμβουλευτείτε και την ιστοσελίδα <http://www.hartaetos.gr/>.
- 2 Συγκεντρώστε πληροφορίες για έθιμα της Καθαράς Δευτέρας σε διάφορα μέρη της χώρας και παρουσιάστε τες στην τάξη.

✧ οχταράκι: οχτώ μεταλλίκια ✧ μεταλλίκια: νομίσματα ✧ μια βολά: μια φορά